

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ, HISTORY, ИСТОРИЯ**ՀԱՅՐԵՆԻԷ-ՍՓՅՈՒՌԷ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՓՈԽԱՌՆՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ
ԱՐՎԵՍՏԻ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ 1980-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ*****ԱՆԻ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ**

*Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական
համալսարանի պատմության և իրավագիտության ֆակուլտետի
հայոց պատմության ամբիոնի ասպիրանտ, ԱԵԳՄՄ անդամ,
ք. Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
anixach-94@mail.ru*

Հոդվածի նպատակն է ներկայացնել և լուսաբանել 1980-ական թվականներին հայրենիքի և սփյուռքի մեջ ծավալված փոխառնչությունները արվեստի բնագավառում: Մեր խնդիրն է ուսումնասիրել արվեստի բնագավառում հայրենիք-սփյուռք փոխառնչությունների հիմնական ուղղությունները, կատարված փոխայցելությունները, Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեի իրականացրած գործունեությունը և ցույց տալ այդ ամենի անմիջական ազդեցությունը հայրենիք-սփյուռք հարաբերությունների որակի վրա:

Հետազոտության իրականացման ընթացքում կիրառել ենք արխիվային փաստաթղթերի և այլ նյութերի համադրման, վերլուծության, համեմատության և պատմականության մեթոդները:

Ուսումնասիրելով թեման՝ եկել ենք այն եզրակացությանը, որ 1980-ական թվականներին արվեստի բնագավառում մեծապես ամրապնդվում ու ընդլայնվում էին հայրենիք-սփյուռք փոխհարաբերությունները: Ծավալված ակտիվ փոխգործակցության արդյունքում տարագիր հայ արվեստագետները համախմբվում էին հայրենիքի շուրջ, պատմական ժառանգություն հանդիսացող արժեքներ և արվեստի նշանավոր գործեր փոխադրվում էին հայրենիք, ինչպես նաև այդ փոխառնչությունները հնարավորություն էին ընձեռում սփյուռքահայ արվեստը հասու դարձնելու հայրենիքում, իսկ խորհրդահայ արվեստը տարածելու ոչ միայն հայկական համայնքներում, այլև օտար հանդիսականների շրջանակներում: Վերջինիս վկայությունն է 1980թ.-ին ԱՄՆ-ում ցուցադրված «Անուշ» օպերան և 1981թ.-ին Անգլիայում կայացած հայկական ֆիլմերի փառատոնը, որոնք ստանում են լայն արձագանքներ օտարազգի հանդիսականների շրջանում:

Հիմնաբառեր՝ Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտե, հայրենիք-սփյուռք մշակութային փոխհարաբերություններ, արվեստ, սփյուռք, հայապահպանություն, հայկական ֆիլմերի փառատոն:

1980-ական թվականներին մեծապես ամրապնդվում ու ընդլայնվում էին Հայրենիք-Սփյուռք փոխառնչություններն արվեստի բնագավառում: Արվեստը, լինելով մշակույթի կարևոր ճյուղերից մեկը, մշտապես հսկայական դեր է խաղացել հայ ազգի

* Հոդվածը ներկայացվել է 05.03.2020թ., գրախոսվել՝ 10.03.2020թ., տպագրության ընդունվել՝ 10.04.2020թ.:

կյանքում, նպաստել է հայոց արժեհամակարգի, ազգային յուրօրինակ հոգեկերտվածքի պահպանմանն ու վերարտադրմանը:

1980-ական թվականներին լուրջ քաղաքական իրադարձություններ էին տեղի ունենում հորհրդային Հայաստանում և սփյուռքում, որոնց անմիջական ազդեցությամբ էլ զարգանում էին հայրենիք-սփյուռք փոխհարաբերությունները: Այս առումով առանձնանում էր հատկապես 1980-ականների երկրորդ կեսը, երբ սփյուռքում տեղի էին ունենում մեծ տեղաշարժեր: Պայմանավորված քաղաքական բարդ իրադրությամբ՝ շարունակվում էր դատարկվել Մերձավոր Արևելքի ամենամեծ՝ լիբանանահայ համայնքը, իսկ հորհրդային Հայաստանը հայտնվել էր հասարակական-քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական ճգնաժամի պայմաններում: Իրավիճակը չի փոխում անգամ Միխայիլ Գորբաչովի մշակած «վերակառուցման» քաղաքականությունը: Այս ժամանակաշրջանում կոմիտեում նույնպես տեղի ունեցավ փոփոխություն. 1985թ.-ին առաջին և երկարամյա ղեկավար Վարդգես Համազասպյանի փոխարեն նոր ղեկավար է ընտրվում Կարլեն Դավթյանը⁸⁷:

Մեր կողմից ուսումնասիրվող ժամանակահատվածում արվեստի բնագավառում ծավալվող փոխհարաբերությունները հիմնականում կազմակերպվում և կարգավորվում էին Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեի (այսուհետ՝ կոմիտե) միջոցով: Դեռևս 1964թ.-ի հունիսի 25-ին Երևանի Արվեստի աշխատողների տանը կայացած կոմիտեի հիմնադիր ժողովում⁸⁸, ի թիվս այլ բաժինների, ստեղծվում է նաև արվեստի բաժանմունքը, որի նախագահ է ընտրվում արվեստագիտության դոկտոր, Գիտությունների ակադեմիայի արվեստի ինստիտուտի տնօրեն Ռուբեն Չարյանը: Արվեստի բաժանմունքի կազմում ձևավորվում են հետևյալ ենթաբաժանմունքները՝ երաժշտության (Նախագահ՝ կոմպոզիտոր Էդգար Հովհաննիսյան), ճարտարապետության (Նախագահ՝ Վարազդատ Հարությունյան), թատրոն-կինոյի (Նախագահ՝ Սարգիս Մելիքսեթյան) և կերպարվեստի (Նախագահ՝ Նկարիչ Միքե Աբեղյան)⁸⁹:

1980-ական թվականներին արվեստի բնագավառում հայրենիքի և սփյուռքի միջև ծավալված փոխառնչություններն ավելի համակարգված ներկայացնելու նպատակով կանենք ենթախմբային առանձնացումներ:

Թատրոնի և կինոյի բնագավառ: 1980թ.-ին կոմիտեի իրավերով հայրենիք է ժամանում անգլիահայ ռեժիսոր Հովհաննես Փիլիկյանը, ծանոթանում ՀԽՍՀ թատերական կյանքին, հանդիպումներ է ունենում թատերական և կինոգործիչների հետ, կարդում դասախոսություններ՝ ներկայացնելով Շեքսպիրի ստեղծագործությունների ժամանակակից մեկնաբանությունները: Նույն թվականին կոմիտեի իրավերով երկարատև այցով Հայաստան է գալիս լիբանանահայ վաստակավոր ռեժիսոր ու դերասան Վարուժան Խաչյանը, որ հայրենիքում իրականացնում է երկու բեմադրություն. մեկը՝ Երևանի դրամատիկական թատրոնում, որտեղ ներկայացնում է Ն. Սայմոնի «Ուտաբոքիկ զբոսայգում» կատակերգությունը, իսկ մյուսը՝ Լենինականի (ներկայիս Գյումրի) Ա. Մռավյանի անվան դրամատիկական թատրոնում, որտեղ հանդես է գալիս Հ. Պարոնյանի «Ալաֆրանկա» ներկայացմամբ: Վերջինիս գլխավոր դերակատարը հենց Վ. Խաչյանն էր⁹⁰:

⁸⁷ Տե՛ս **Եղիազարյան Ա.**, Է. Հովհաննիսյան, Մ. Անանյան, և ուրիշներ, Հայրենիք-Սփյուռք հարաբերությունները 1918 թվականից մինչև մեր օրերը, Երևան 2017թ., էջ 119:

⁸⁸ Տե՛ս **Միրզախանյան Ռ. Կ.**, հորհրդահայ մշակույթը 1956-1990-ական թթ., Երևան 2009, էջ 152 նաև նաև **Մելիքսեթյան Հ. Ու.**, Հայրենիք-սփյուռք առնչությունները և հայրենադարձությունը (1920–1980 թթ.), Երևան, 1985, էջ 366:

⁸⁹ Տե՛ս **Հայաստանի ազգային արխիվ** (այնուհետև՝ ՀԱԱ), ֆ. 875, ց. 1, գ. 11, թ. 2:

⁹⁰ Տե՛ս **ՀԱԱ**, ֆ. 875, ց. 9, գ. 40, թ. 12:

Կոմիտեի հրավերով 1980թ.-ին առաջին անգամ հայրենիք է գալիս նաև ֆրանսահայ նշանավոր կինոռեժիսոր Անրի Վեռնյոյը (Աշոտ Մալաթյանը): Տպավորությունների մասին նա նշում է. «Երեսուն տարի ի վեր կսպասեի այս հանդիպմանը, Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի Կոմիտեն իր հրավերով հայրենիքս տեսնելու բացառիկ երջանկություն պարզևեց ինձի: Կմեկնեմ աչքերս լեցուն, հոգիս ու սիրտս լեցուն»⁹¹:

Նույն թվականի ապրիլին կոմիտեն հյուրընկալում է արգենտինահայ հասարակական գործիչ, կինոռեժիսոր-օպերատոր Յակոբ Թուքմաշյանին: Նա հայրենիքում նկարահանում է երեքժամյա տևողությամբ վավերագրական կինոնկար, որը պատմում էր Խորհրդային Ղազաստանի 60-ամյա ուղու մասին⁹²:

1981 թվականի տարեսկզբին ԱՄՆ են մեկնում ՅԽՍՀ կինոարվեստի կոմիտեի նախագահ Ռաֆայել Սամսոնովը և հեռուստատեսության ու ռադիոհաղորդումների կոմիտեի նախագահի տեղակալ Շահե Տատուրյանը՝ տանելով «Հայֆիլմի» մի քանի կինոնկարներ⁹³: Նոյեմբերին Խորհրդային Ղազաստանին նվիրված վավերագրական ֆիլմեր նկարահանելու նպատակով Երևան է այցելում Անդրանիկ Խաչիկյանը⁹⁴: Դեկտեմբերի սկզբին խոշոր իրադարձություն է տեղի ունենում Անգլիայի հայկական համայնքում: Անգլիահայ ռեժիսոր Յովհաննես Փիլիկյանի ջանքերով կազմակերպվում է հայկական ֆիլմերի փառատոն, որին մասնակցելու համար Անգլիա են մեկնում ՅԽՍՀ կինոարվեստի կոմիտեի նախագահ Ռ. Սամսոնովը և կինոմատոգրաֆիստների վարչության քարտուղար, ՅԽՍՀ ժողովրդական արտիստ, կինոռեժիսոր Յենրիկ Մայյանը: Այդ օրերին Լոնդոնում ցուցադրվում են «Շոր և Շորշոր», «Կարինե», «Երևանյան օրերի խրոնիկա», «Նահապետ», «Ապրեցեք երկար», «Տղամարդիկ», «Սկիզբ», «Տարվա եղանակներ», «Բնակիչներ» հայկական կինոնկարները: Կինոփառատոնն անցնում է բացառիկ հաջողությամբ⁹⁵:

1985թ.-ին նախատեսվում էր անցկացնել Երևանյան մեծ փառատոն հայրենիքի և սփյուռքի մշակութային գործիչների մասնակցությամբ: Այդ կապակցությամբ 1984թ.-ի նոյեմբերին Ֆրանսիա են գործուղվում կոմիտեի նախագահության անդամ, արվեստաբան Վահան Յարությունյանը, ինչպես նաև ԽՍՀՄ պետական մրցանակի դափնեկիրներ Միեր Մկրտչյանն ու դերասանուհի Թամար Յովհաննիսյանը: Նրանց գլխավոր նպատակն էր օժանդակել տեղի հայ համայնքին՝ նախապատրաստվելու Երևանյան փառատոնին⁹⁶:

1985թ.-ի փետրվար-մարտ ամիսներին անձնական հրավերով Սիրիա են մեկնում ԽՍՀՄ ժողովրդական դերասանուհի Տաթևիկ Սազանդարյանը և ՅԽՍՀ ժողովրդական դերասանուհի Վարդուհի Վարդերեսյանը: Տ. Սազանդարյանի այցի գլխավոր նպատակն էր համայնքի ստեղծագործական խմբերին նախապատրաստել Երևանում կայանալիք Սփյուռքահայ արվեստի փառատոնին: Իսկ Վ. Վարդերեսյանը, բացի այս աշխատանքներից, «Պետրոս Աղայան» թատերախմբի հետ հանդես է գալիս ներկայացումներով, որոնք անցնում են մեծ հաջողությամբ⁹⁷:

1986թ.-ի ապրիլին հայրենիք է հրավիրվում ԱՄՆ կինոգործիչների խումբ՝ ԴԲԸՄ փոխնախագահ Լուիզ Սիմոն-Մանուկյանի գլխավորությամբ: Պատվիրակության կազմում էին Մասաչուսեթս նահանգի հեռուստատեսության չորս աշխատակիցներ և կինոռեժիսոր Սեդա Պողոսյանը: Խմբի այցելության հիմնական նպատակն էր ստեղծել

⁹¹ Նույն տեղում, թ. 13:

⁹² Տե՛ս Նույն տեղում, թ. 14-15:

⁹³ Տե՛ս Նույն տեղում, ց. 14, գ. 16, թ. 23:

⁹⁴ Տե՛ս Նույն տեղում, թ. 28:

⁹⁵ Տե՛ս **ՀԱԱ**, ֆ. 875, ց. 14, գ. 16, թ. 25:

⁹⁶ Տե՛ս Նույն տեղում, ց. 14, գ. 56, թ. 15-16:

⁹⁷ Տե՛ս, Նույն տեղում, ց. 13, գ. 41, թ. 12-13:

կինոնկար խորհրդային Հայաստանի վերաբերյալ, որը ամերիկահայերին կպատմեր Հայաստանի 66-ամյա ուղու մասին⁹⁸:

1989թ.-ի հունվարի 31-ից մինչև փետրվարի 18-ը Երևան է այցելում արգենտինահայերի մի խումբ՝ Կարլոս Չոլակյանի գլխավորությամբ, որ ակտիվ գործունեություն էր ծավալում ագենտինահայ գաղութում: Խումբը «Հայֆիլմ» կինոստուդիայում հետաքրքիր հանդիպում է ունենում ռեժիսոր Ֆրոնզե Դովաթյանի և հայ մշակույթի նշանավոր այլ գործիչների հետ⁹⁹:

1989թ.-ի մարտին կոմիտեի աջակցությամբ Ֆրանսիայում կազմակերպվում է հայկական ֆիլմերի փառատոն, որի նախաձեռնողը Փարիզի աուդիո-վիզուո կենտրոնն էր¹⁰⁰:

Երգարվեստի բնագավառ: 1980թ.-ին հայրենի բեմահարթակներում մեծ հաջողությամբ են անցում ամերիկահայ աշխարհահռչակ երգեհոնահար Պերո ժամկոչյանի, ֆրանսահայ դիրիժոր Ալեքսանդր Սիրանույանի համերգները¹⁰¹: ՀԲԸՄ նախագահ Ալեք Մանուկյանի և Նույն հաստատության ատենապետ Երվանդ Ազատյանի խնդրանքով ամերիկահայ համայնք է ուղարկվում հայ ականավոր կոմպոզիտոր Արմեն Տիգրանյանի «Անուշ» օպերայի պարտիտուրան, ինչպես և առանձին գործիքների պարտիտուրաները՝ Միչիգանի օպերային թատրոնում բեմադրելու համար: «Անուշ»-ի բեմադրությունն իրականացվում է 1981թ.-ի հոկտեմբերի 30-ին՝ անգլերեն լեզվով¹⁰²:

1981թ.-ին Կանադայի հայկական համայնք են այցելում ԽՍՀՄ ժողովրդական արտիստուհի Գոհար Գասպարյանը, միջազգային մրցանակի դափնեկիր Հարություն Փափազյանը և ԽՍՀՄ Գեղարվեստական ակադեմիայի իսկական անդամ Գրիգոր Խանջյանը: Կանադահայ համայնքի հետ առաջին հանդիպումը տեղի է ունենում հունվարի 6-ին՝ Սբ. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցում Սուրբ Շնորհյան տոնի կապակցությամբ: Կազմակերպված հանդիսության ժամանակ 700 հայերի ներկայությամբ ելույթ է ունենում Գոհար Գասպարյանը՝ առաջացնելով ներկաների հիացմունքը: Հաջորդ օրը մշակութային գործիչները հանդիպում են տեղի 25-ամյա գործունեություն ծավալած շաբաթօրյա դպրոցի սաների և դպրոցի տնօրեն Էլրա Աթրիպրիդյանի հետ¹⁰³: Հունվարի 15-ին պատվիրակությունը հանդիսավոր արարողությամբ Թեթեյան մշակութային միության ատենապետ Արշավիր Կոնճյանին է հանձնում Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգեն Ա-ի կողմից տրված «Ներսես Շնորհալի» շքանշանը: Տորոնտոյում կայացած համերգի ժամանակ ներկաներին իր ելույթներով հիացնում է Գ. Գասպարյանը, որ կատարում է մի շարք մեծանուն կոմպոզիտորների ստեղծագործություններ, այդ թվում՝ Շոպեն, Ռախմանինով, Մոցարտ, Բեթովեն, Կոմիտաս, Տիգրան Մանսուրյան, Արմեն Տիգրանյան և այլն¹⁰⁴:

Մեներգչուհի Լուսինե Չաբարյանի գլխավորությամբ Կոմիտասի անվան քառյակը 1981թ.-ին համերգային շրջագայության է մեկնում Ֆրանսիա և Արևմտյան Գերմանիայի Մյունխեն քաղաք: Խումբը գլխավորում էր Հայաստանի Կոմպոզիտորների միության նախահահ Էդվարդ Միրզոյանը: Կոմիտասի անվան քառյակի ելույթները Լ. Չաբարյանի մասնակցությամբ անցնում են մեծ հաջողությամբ¹⁰⁵:

⁹⁸ Տե՛ս, Նույն տեղում, ց. 16, գ. 19, թ. 4:

⁹⁹ Տե՛ս, **ՀԱԱ**, ֆ. 875, ց. 16, գ. 29, թ. 28:

¹⁰⁰ Տե՛ս, Նույն տեղում, ց. 29, թ. 22:

¹⁰¹ Տե՛ս, Նույն տեղում, ց. 9, գ. 40, թ. 12:

¹⁰² Տե՛ս Նույն տեղում, ց. 14, գ. 16, թ. 23:

¹⁰³ Տե՛ս, Նույն տեղում, թ. 62:

¹⁰⁴ Տե՛ս, Նույն տեղում, թ. 64-65:

¹⁰⁵ Տե՛ս **ՀԱԱ**, ֆ. 875, ց. 14, գ. 16, թ. 24:

Ապրիլին ու սեպտեմբերին կոմիտեի հրավերով Երևան է այցելում Բոստոնի հայ Հայ երաժշտասերների միության տնօրեն, նշանավոր երգեհոնահար Պերճ ժամկոչյանը: 1979-1981թթ.-ին ժամկոչյանը իտալահայ բարերար Հայկ Ղազարոսյանի հատկացրած գումարով մոտ 50 հազար դոլարի արժողությամբ երաժշտական գործիքներ է բերում Երևանի ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի համար¹⁰⁶: Մայիսին Երևան է այցելում «Կոմիտաս» երգչախմբի խմբավար, «Նոր Սերունդ» մշակութային միության փոխատենապետ, կանադահայ երգիչ Դավիթ Վարժապետյանը: Նա հանդես է գալիս երկու համերգով և ծայնագրվում Հայաստանի հեռուստատեսության և ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախմբի հետ¹⁰⁷:

ԽՍՀՄ ժողովրդական արտիստ, կոմպոզիտոր Ալեքսանդր Հարությունյանն էլ այցելում է Անգլիա, որտեղ հանդիպումներ է ունենում անգլիահայ համայնքի և մասնավորապես հայ երաժիշտների հետ¹⁰⁸:

1982թ.-ի փետրվարին լիբանանահայ կազմակերպությունների խնդրանքով Բեյրութ են ուղարկվում ՀԽՍՀ վաստակավոր արտիստներ երգչուհի Բելա Դարբինյանը և ասմունքող Վերա Հակոբյանը: Նրանց համերգային ելույթները Լիբանանի ճգնաժամային օրերին Նոր շունչ են հաղորդում բեյրութահայերին¹⁰⁹: Ապրիլի վերջերին Երևան է ժամանում ֆրանսահայ երգչուհի, Երևանի պետական կոնսերվատորիայի շրջանավարտ Աստղիկ Դեդեյանը: Թեև նա ժամանում է անհատական հրավերով, բայց կոմիտեի միջամտությամբ կազմակերպվում է նրա մենահամերգը հայրենի բեմում¹¹⁰: Կոմիտեի խիստագույն առաջին տեղակալ Անդրանիկ Մարտիրոսյանի ղեկավարությամբ մայիսին Հորդանան և Զուվեյթ են մեկնում ասմունքող Վլադիմիր Աբաջյանը, երգչուհի Ֆլորա Մարտիրոսյանը և դուդուկահար Ջիվան Գասպարյանը: Նրանք հանդես են գալիս համերգային ծրագրերով: Պետք է նշել, որ ֆուլվեյթահայությունն առաջին անգամ էր հյուրընկալում հայ արվեստի գործիչների¹¹¹: Նույն ամսին համերգային ծրագրով Բելգիա և Նիդերլանդներ է մեկնում Ալ. Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի թատրոնի մեներգչուհի Էլարա Չախոյանը¹¹²:

Արդեն սեպտեմբերին հայրենիք է գալիս Բուլղարիայի «Երևան» մշակութային կազմակերպության Վառնայի մասնաճյուղի երգի-պարի համույթը, որը ելույթներով հանդես է գալիս Աշտարակի շրջանում: Ռուսե բաղաժի «Կոմիտաս» երգչախումբն էլ հիմնադրման 50-ամյակի կապակցության այցելում է Երևան:

Հայաստանի երգչախմբային ընկերության աջակցությամբ 1982թ.-ի դեկտեմբերի 19-ին կոմիտեն կազմակերպում է ամերիկահայ անվանի կոմպոզիտոր, Կոմիտասի անվան դափնեկիր Համբարձում Բերբերյանի հեղինակային համերգը¹¹³:

1983թ.-ին Հայաստան է ժամանում Բուլղարիայի Վառնա բաղաժի օպերային թատրոնի մեներգչուհի Մարի Գրիգորյանը, որ Երևանի Ալ. Սպենդիարյանի անվան օպերային թատրոնում հանդես է գալիս Աիդայի դերերգով¹¹⁴:

«Կեսարիո» հայրենակցական միության խմբի կազմում 1984թ.-ի սեպտեմբերին դաշնակահարուհի Հյուզետ Աճեղբյանն այցելում է հայրենիք: Նա համերգներով հանդես է գալիս կամերային երաժշտության տան դահլիճում¹¹⁵:

¹⁰⁶ Տե՛ս, նույն տեղում, թ. 27:

¹⁰⁷ Տե՛ս, նույն տեղում, թ. 27:

¹⁰⁸ Տե՛ս, նույն տեղում, թ. 24:

¹⁰⁹ Տե՛ս, նույն տեղում, գ. 14, գ. 41, թ. 30:

¹¹⁰ Տե՛ս, նույն տեղում, թ. 37:

¹¹¹ Տե՛ս, նույն տեղում, թ. 31:

¹¹² Տե՛ս, նույն տեղում, թ. 32:

¹¹³ Տե՛ս, **ՀԱԱ**, ֆ. 875, գ. 14, գ. 41, թ. 38-39:

¹¹⁴ Տե՛ս, նույն տեղում, թ. 11:

¹¹⁵ Տե՛ս, նույն տեղում, գ. 16, գ. 7, թ. 12:

Լոնդոնի Թեթյան մշակութային միության հրավերով նոյեմբերին Անգլիա են մեկնում ՀԽՍՀ ժողովրդական արտիստ, ԽՍՀՄ պետական մրցանակի դափնեկիր, կոմպոզիտոր Էդգար Յովհաննիսյանը և ժողովրդական արտիստուհի, նշանավոր դաշնակահարուհի Սվետլանա Նավասարդյանը: 1984թ.-ին հայրենիք են ժամանում նաև դաշնակահար Շահան Արծրունին և ջութակահարուհի Անի Գաֆաֆյանը: Երանք համերգային ծրագրով հանդես են գալիս Երևանում ու Գյումրիում¹¹⁶:

Ինչպես նշվեց, 1985թ.-ին նախատեսվում էր անցկացնել Երևանյան մեծ փառատոն: Նախապատրաստական աշխատանքներին օգնելու նպատակով անհատական հրավերով Անգլիա, Բելգիա և Յուլանդիա են մեկնում ժողովրդական արտիստ, երգիչ Յովհաննես Բադալյանը և դաշնակահարուհի Նաթելա Պողոսյանը¹¹⁷: Ֆրանսիա են այցելում կոմպոզիտոր Ռոբերտ Ամիրխանյանը, երգիչներ Գեորգի Մինասյանն ու Գրետա Անտոնյանը¹¹⁸:

Կոմիտեի նախագահի տեղակալ Կարլեն Միքայելյանի գլխավորությամբ 1985թ.-ի նոյեմբերին Կանադա և ԱՄՆ են մեկնում ՀԽՍՀ ժողովրդական արտիստներ, Ալ. Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի թատրոնի մեներգիչներ Էլվիրա Ուզունյանը, Արշավիր Կարապետյանը, դաշնակահարուհի Կարինե Օգանյանը և դուդուկահար Սարո Դանիելյանը¹¹⁹:

1986թ.-ին ԱՄՆ-ի հայկական միջազգային քոլեջի հրավերով կոմիտեի նախագահ Կարլեն Դալլաթյանն այցելում է ԱՄՆ և Կանադա, իսկ նոյեմբերին՝ Ֆրանսիա և Շվեյցարիա, որպեսզի մասնակցի Խորհրդային Հայաստանի 66-ամյակի արարողություններին և ՀԲԸՄ ստեղծման 80-ամյա հոբելյանին: Նրա հետ Ֆրանսիա են մեկնում նաև երգիչ Բարսեղ Թումանյանը, դաշնակահարուհի Չարուհի Խանջյանը, ջութակահար Մովսես Պողոսյանը և թավջութակահար Սուրեն Բաղդասարյանը: Ֆրանսիա է ժամանում նաև ԽՍՀՄ հանրաճանաչ խմբավար Յովհաննես Զեքիջյանը¹²⁰: Նույն թվականին հայրենիքում կազմակերպվում է կանադահայ երգիչ Դավիթ Վարժապետյանի համերգը¹²¹:

Կերպարվեստի և քանդակագործության բնագավառ: Այս բնագավառում նույնպես 1980-ական թվականներին ծավալվում էին ակտիվ փոխառնչություններ: Ինչպես արդեն նշեցինք, 1981թ.-ին Կանադայի հայկական համայնք են մեկնում արվեստի նշանավոր գործիչներ Գ. Գասպարյանը, Յ. Փափազյանը և Գ. Խանջյանը: Վերջինս հունվարի 8-ին «Հրաչ Երվանդ» սրահում հանդիպում է կանադահայերի հետ և հանդես է գալիս «Հայ կերպարվեստի անցյալը և այսօրը» խորագրով զեկուցումով: Նշանավոր նկարչի զեկուցումը ուղեկցվում է շուրջ 100 սլայդի ցուցադրումով¹²²:

1981թ.-ի մայիսին Երևանից ոչ հեռու՝ Աշտարակ տանող խճուղու վրա, բացվում է 1915թ.-ի Վասպուրականի հերոսամարտին նվիրված հուշակոթող, որի բացման արարողությանը ներկա գտնվելու համար հայրենիք են ժամանում մեծ թվով սփյուռքահայեր: Օգոստոսին Երևան է այցելում ամերիկահայ հայտնի քանդակագործ Խորեն Տեր-Հարությունյանը տիկնոջ հետ: Նրա նպատակն էր ստեղծել հայրենիքի վերածնունդը խորհրդանշող մոնումենտալ քանդակ: Խ. Տեր-Հարությունյանն իր հետ հայրենիք է բերում չորս քանդակ և 32 ջրաներկ կտավ, որոնք նվիրում է Հայաստանի

¹¹⁶ ՏԵՍ, Նույն տեղում, թ. 12:

¹¹⁷ ՏԵՍ, Նույն տեղում, թ. 15-16:

¹¹⁸ ՏԵՍ, Նույն տեղում, ց. 13, գ. 41, թ. 14:

¹¹⁹ ՏԵՍ, ԳԱԱ, ֆ. 875, ց. 13, գ. 41, թ. 14:

¹²⁰ ՏԵՍ, Նույն տեղում, թ. 8:

¹²¹ ՏԵՍ, Նույն տեղում, ց. 16, գ. 19, թ. 5:

¹²² ՏԵՍ, Նույն տեղում, ց. 14, գ. 16, թ. 62:

պետական պատկերասրահին¹²³։ Արդեն տարեվերջին կոմիտեի օժանդակությամբ Երևանում բացվում է լիաբանական հայ շուրջ 12 գեղանկարիչների, այդ թվում՝ Պոլ Կիրակոսյանի, Սեդա Մանուկյանի, Գրիգոր Հակոբյանի, Վերա Երեմյանի և այլոց ստեղծագործությունների ցուցահանդեսները¹²⁴։

1982թ.-ին Երևանում հետմահու բացվում է ֆրանսահայ գեղանկարիչ Չարեհ Մուրաֆյանի ցուցահանդեսը։ Կոմիտեի հրավերով ցուցահանդեսի բացմանը ներկա էին նկարչի հարազատները և որդին՝ մաթեմատիկոս, պրոֆեսոր Արմեն Մուրաֆյանը, իսկ հոկտեմբերին Երևանի ժուռնալիստների տանը բացվում է մեկ այլ հետաքրքիր ցուցահանդես, որտեղ ներկայացվում են կանադահայ նշանավոր լուսանկարիչ Հարոլդուն Գավոլայանի գործերը¹²⁵։

1983թ.-ի ամռանը Երևանում բացվում է Ֆրանսահայ աշխարհահռչակ նկարիչ, ֆրանսիական գեղարվեստի ակադեմիայի անդամ Գառզուի (Գառնիկ Չուլումյանի) անհատական ցուցահանդեսը՝ բաղկացած մոտ 300 կտավից, որոնք հեղինակը նվիրում է հայրենիքին։ Ցավոք, ընտանեկան խնդիրների պատճառով նկարիչն անձամբ ներկա չի գտնվում իր ցուցահանդեսին։ Նույն տարում անհատական ցուցահանդեսով հայրենիք են այցելում Բյուզանդ Կաջմանյանը և ԱՄՆ-ի հայ նկարիչների միության նախագահ Հովհաննես Բալաբեկյանը¹²⁶։

1983թ.-ին տեղի ունեցած ցուցահանդեսների շարքում նշանավոր էր նաև Հայաստանի պետական պետկերասրահի Էջմիածնի մասնաճյուղում բացված ամերիկահայ մեծանուն քանդակագործ Խորեն Տեր-Հարությունյանի քանդակների ու ջրաներկ կտավների ցուցահանդեսը։ Վերջինս ցուցահանդեսի 85 քանդակները և 200-ից ավելի ջրաներկ կտավներն ամբողջովին նվիրում է հայրենիքին¹²⁷։

1984թ.-ի ամռանը Երևան է ժամանում աշխարհահռչակ գեղանկարիչ Գառզուն։ Նա ժամանում է՝ ստանալու հայրենիքի պարգևը՝ Մարտիրոս Սարյանի անվան մեդալը, որին արժանացել էր դեռևս 1981թ.-ին։ Հանրաճանաչ գեղանկարիչը, որ արժանացել էր բազմաթիվ շքանշանների ու մրցանակների, հուզված հայտարարում է. «Ես սրբությամբ պիտի պահեմ հայրենիքիս կողմե ինձի շնորհված այս պարգևը, որն իր մեջ մեծ խորհուրդ մը կպարունակի՝ Հայրենիք-Սփյուռք կապերը խորհրդանշող մեկ նոր օղակի մը հաստատումով»¹²⁸։

Սեպտեմբերի վերջերին կոմիտեի հրավերով բուլղարահայ նկարչուհի Նվարդ Աբգարյանը մայրիկի՝ Արշալույս Աբգարյանի հետ այցելում է հայրենիք։ Նկարչուհին բերում է վերջին տարիների իր ստեղծագործությունները, իսկ մայրը՝ ձեռագործ արժեքավոր աշխատանքներ, որոնք ցուցադրվում են կոմիտեի սրահում։ Հայաստան են ժամանում նաև դաշնակահար Շահան Արծրունին և ջութակահարուհի Անի Գաֆաֆյանը։ Կոմիտեն Երևանում և Գյումրիում կազմակերպել է նրանց համերգ-երևույթները¹²⁹։

1986թ.-ին կերպարվեստի բնագավառը նշանավորվում է կարևոր իրադարձությամբ։ ԱՄՆ-ի «Հայ նկարիչների միության» խնդրանքով Երևանում կազմակերպվում և անցկացվում են նկարիչներ Ռիչարդ Թաչյանի, Մարկոս Գրիգորյանի, Պերճուհի Կախյանի, Մարտին Բարաշյանի, Մարտին Մուզարի, Պիտեր Էլյանի և Էդուարդ Վարդանյանի ցուցահանդեսները։ Ցուցադրված 40 գեղանկարները

¹²³ Տե՛ս Նույն տեղում, թ. 28։

¹²⁴ Տե՛ս, Նույն տեղում, թ. 30։

¹²⁵ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 875, ց. 14, գ. 41, թ. 35-36։

¹²⁶ Տե՛ս, Նույն տեղում, ց. 14, գ. 56, թ. 11։

¹²⁷ Տե՛ս, Նույն տեղում, ց. 14, գ. 41, թ. 19։

¹²⁸ Տե՛ս, Նույն տեղում, ց. 14, գ. 41, գ. 56, թ. 10։

¹²⁹ Տե՛ս Նույն տեղում, ց. 16, գ. 7, թ. 12։

Նկարիչները նվիրաբերում են հայրենիքին, բացի այդ, միության նախագահ Ռ. Թաշչյանը Երևանի ժամանակակից արվեստի թանգարանին է նվիրում ամերիկացի նկարիչ Գեորգի Կեպելի «Կոմպոզիցիա» նկարը և Ջին Տոկի երկու գրաֆիկական աշխատանքները: Կոմիտեն կազմակերպում է նաև լիբանանահայ լուսանկարիչ Յովհաննես Շիրազի աշխատանքների ցուցահանդեսը¹³⁰:

1986թ.-ին մեկ ամսով Հայաստան է ժամանում Կանադայի գեղարվեստի ակադեմիայի անդամ Արմանո Թաթոյանը: Այդ ընթացքում նրան հաջողվում է ստեղծել 19 գեղանկար, որոնք նախատեսվում էր ցուցադրել Կանադայում¹³¹: Նույն շրջանում տեղի է ունենում նաև Իոլանտ Տեր-Հարությունյանի «Հայաստանի ծաղիկներ» խորագրով ցուցահանդեսը: Հետևելով ամուսնու՝ Խորեն Տեր-Հարությունյանի օրինակին՝ նա ցուցադրված բոլոր գեղանկարները նվիրաբերում է հայրենիքին¹³²:

Պարարվեստի բնագավառ: 1981թ.-ին Ֆրանսահայ երիտասարդական միության պարախմբին հայկական պարեր սովորեցնելու նպատակով Ֆրանսիա է գործուղվում Հայաստանի պարի պետական անսամբլի գեղարվեստական ղեկավար, հանրապետության ժողովրդական արտիստ Վանուշ Խանամիրյանը¹³³: Հաջորդ տարվա ընթացքում նշանավոր պարուսույցն այցելում է Ֆրանսիա՝ Մարսելի հայկական պարի ինքնագործ խմբերին հայկական-ժողովրդական նոր պարեր սովորեցնելու նպատակով: Նույն նպատակով Կանադա է գործուղվում Ազատ Ղարիբյանը¹³⁴:

1982թ.-ի սեպտեմբերին հայրենիք է ժամանում Բուլղարիայի «Երևան» մշակութային կազմակերպության Վառնայի մասնաճյուղի երգի-պարի անսամբլը և Աշտարակի շրջանում հանդես գալիս հյուրախաղերով¹³⁵:

Խորհրդային Հայաստանի 62-րդ տարեդարձի հանդիսությանը մասնակցելու նպատակով 1982թ.-ի նոյեմբերի վերջերին Փարիզ են մեկնում ՀԽՍՀ արտաքին գործերի մինիստր Ջոն Կիրակոսյանը և պարի պետական համույթը, որը ելույթներ է ունենում նաև Բելգիայում, Շվեյցարիայում և Անգլիայում¹³⁶:

1983թ.-ին հայրենիք է այցելում Սյունիսեի «Բավարիո» հայ հայրենակցական միության «Էրեբունի» պարախումբը¹³⁷, հոկտեմբերին Ֆրանսիա է մեկնում պարուսույց Ալբերտ Կիզիրյանը, իսկ դեկտեմբերին՝ բալետ պարողների խումբ՝ բաղկացած 40 անդամից¹³⁸:

1985թ.-ին Մոսկվայի հայկական հեռուստաժամի տնօրեն Անդրանիկ Խաչիկյանի հրավերով Կանադա հյուրախաղերի է մեկնում Թաթուլ Ալթունյանի անվան հայկական երգի-պարի պետական անսամբլը¹³⁹:

1986թ.-ին Կիպրոսի Մելթոնյան վարժարան են գործուղվում հայտնի բալետմայստեր Նորայր Մեհրաբյանը և բանաստեղծ Վահագն Դավթյանը¹⁴⁰, իսկ Մարսելի «Արաքս-Սասուն» պարի համույթի հետ պարապմունքներ անցկացնելու նպատակով Ֆրանսիայի հայկական երիտասարդական միության հրավերով Ֆրանսիա է մեկնում խորեոգրաֆ Փայլակ Սարկիսյանը¹⁴¹:

¹³⁰ ՏԵՍ, ֆ. 875, ց. 13, գ. 41, թ. 6-7:

¹³¹ ՏԵՍ, նույն տեղում, ց. 16, գ. 19, թ. 5:

¹³² ՏԵՍ, նույն տեղում, թ. 6:

¹³³ ՏԵՍ, նույն տեղում, ց. 14, գ. 16, թ. 24:

¹³⁴ ՏԵՍ, ց. 14, գ. 41, թ. 32-33:

¹³⁵ ՏԵՍ, նույն տեղում, թ. 39:

¹³⁶ ՏԵՍ, ֆ. 875, ց. 14, գ. 41, թ. 31:

¹³⁷ ՏԵՍ, նույն տեղում, ց. 14, գ. 56, թ. 11:

¹³⁸ ՏԵՍ, նույն տեղում, թ. 13:

¹³⁹ ՏԵՍ, նույն տեղում, թ. 15-16:

¹⁴⁰ ՏԵՍ, նույն տեղում, ց. 13, գ. 41, թ. 6-7:

¹⁴¹ ՏԵՍ, նույն տեղում, թ. 8:

1989թ.-ի հունվարի 31-ից մինչև փետրվարի 18-ը, ինչպես արդեն նշվեց, Երևան է այցելում արգենտինահայերի մի խումբ՝ Կարլոս Չոլակյանի գլխավորությամբ: Խումբը հետաքրքիր հանդիպում է ունենում Նաև Վ. Խանամիրյանի և հայ մշակույթի նշանավոր այլ գործիչների հետ¹⁴²: Կոմիտեի երիտասարդական բաժնի կողմից Հայաստանում անցկացվում են Նաև ԱՄՆ-ի «Անդրանիկ» պարային համույթի համերգները: Խումբը մեծ հաջողությամբ ելույթներ է ունենում Ուջանում, Աբովյանում, Գյումրիում և Արմավիրում: Հատկապես նշանակալից էր համույթի երևանյան համերգը Ա. Խաչատրյանի անվան համերգասրահում, որ վերածվում է իսկական արվեստի տոնի¹⁴³:

Այլ աշխատանքներ: Արվեստի բնագավառում բացի ակտիվ փոխայցելություններից կարևոր էր սփյուռքահայերի կողմից հոգևոր ու նյութական արժեք ներկայացնող հազվագյուտ իրերի, հայ մեծանուն արվեստագետների արխիվների, գեղանկար-կտավների, հին դրամների և այլ գանձերի տեղափոխումը հայրենիք, որոնք հանձնվում էին Հայաստանի թանգարաններին ու գրադարաններին¹⁴⁴:

Այսպես, 1982թ.-ին մի շարք պատմական ու գեղարվեստական արժեք ներկայացնող նյութեր հայրենիքին են նվիրաբերում սիրիահայեր Վարուժան Սալաթյանը, Անդրանիկ Այվազյանը, Գրիգոր Բարսեղյանը, Արսիսե Չորյանը, Ռուբեն Պարսամյանը, Գրիգոր Մեծլումյանը, բեյրութահայ Հարություն Թորոսյանը: 1983թ.-ին ամերիկահայ նկարիչ, հասարակական գործիչ Զերո Անթոնյանը Հայաստանի պետական պատկերասրահին է նվիրում հուլանդացի նկարիչ Վան Դեյքի նշանավոր կտավներից մեկը, որն ընթրիխակել էր երիտասարդ Մոնեն: Նկարն անգնահատելի է նրանով, որ համատեղում է երկու մեծ նկարիչների ստեղծագործական միտքը¹⁴⁵: 1984թ.-ի ապրիլին հայրենիք է ժամանում հունահայ Հակոբ Ճելայանը՝ տիկնոջ հետ և ազգագրական ու կենցաղային իրերի իր հարուստ հավաքածուն նվիրում Սարգսրապատի ազգագրական թանգարանին: Ցուցահանդեսի բացման արարողության ժամանակ Հ. Ճելայանը հայտարարում է. «Իմ երազս էր, կյանքիս նպատակը այս բոլոր իրերդնները հավաքել ու Հայաստան անապել՝ իրեն ծնող վարպետներու և անոնց սերունդներին կենդանի երկիրը, ուր միայն կրնան այս մասուքները ապահով ըլլալ»¹⁴⁶:

1985 թ.-ին Աղասի Դարբինյանի ջանքերով տարիների ընթացքում հայրենիք են տեղափոխվում գեղանկարներ, քանդակներ, ձեռագիր մատյաններ, արխիվային նյութեր և այլ արժեքներ: Նա իր հետ բերում է Արամ Խաչատրյանի՝ իրեն ու իր տիկնոջը հասցեագրված ձեռագիր նամակները և հանձնում կոմպոզիտորի տուն-թանգարանին: Լիբանանում խորհրդային դեսպանատան միջնորդությամբ կոմիտեին հաջողվում է Նաև հայրենիք տեղափոխել Բենիամին Ժամկոչյանի գրադարանը՝ բաղկացած 20.000 կտոր պատմական ու գեղարվեստական մեծարժեք գրքերից, որը հատկացվում է ՀԽՍՀ ԳԱ գրադարանին¹⁴⁷: Նույն շրջանում հայրենիք է ժամանում «Թեթեյան մշակութային միության» դպրոցի հիմնադիր, ամերիկահայ բարերար Արշակ Տիգրանյանը, որն իր հետ բերում է 5 արժեքավոր ձեռագրեր և 6 հնատիպ գրքեր, որոնք փոխանցում է Մատենադարանին¹⁴⁸:

Արվեստի բնագավառում ծավալված փոխառնչությունների մեջ կարևոր դեր ունեն Նաև արվեստին նվիրված գիտաժողովների կազմակերպումը: Այսպես, 1981թ.-ին Իտալիայում բացվում է հայ արվեստին նվիրված միջազգային երրորդ գիտաժողովը, որը

¹⁴² Տե՛ս նույն տեղում, ց. 16, գ. 29, թ. 28:

¹⁴³ Տե՛ս նույն տեղում, ց. 16, գ. 41, թ. 26:

¹⁴⁴ Տե՛ս նույն տեղում, ց. 14, գ. 41, թ. 29:

¹⁴⁵ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 875, ց. 14, գ. 56, թ. 13:

¹⁴⁶ Նույն տեղում, թ. 9:

¹⁴⁷ Տե՛ս նույն տեղում, ց. 13, գ. 41, թ. 14:

¹⁴⁸ Տե՛ս նույն տեղում, թ. 16:

մեծ դեր ու նշանակություն է ունենում հայ արվեստը տարածելու գործում¹⁴⁹։ 1982 թվականին միլանահայության նախաձեռնությամբ Ֆրեզնոյի համալսարանի տարածքում գտնվող Ֆիբի Կանգի արվեստի թանգարանում բացվում է 4-18-րդ դարերի հայ ճարտարապետությանը նվիրված ցուցահանդեսը, իսկ Մարսելում կազմակերպվում է հայկական մանրանկարչության և խաչքարերի ցուցահանդես¹⁵⁰։ 1985թ.-ի սեպտեմբերին տեղի է ունենում հայ արվեստին նվիրված միջազգային 4-րդ գիտաժողովը, որին մասնակցելու նպատակով հայրենիք են ժամանում նշանավոր արվեստագետներ ու գիտնականներ։ Մասնակիցների համար «Արևմտյան Հայաստանի հուշարձանները» թեմայով հետաքրքիր զեկուցում է ներկայացնում Արմեն Հախնազարյանը¹⁵¹։

Հայրենիք-սփյուռք փոխառնչությունների մեջ մի առանձին շրջան է սկսվում 1988թ.-ի դեկտեմբերի 7-ի երկրաշարժից հետո։ Փոխվում է համագործակցության ուղղությունը, և սփյուռքահայերի համար գլխավոր նպատակ է դառնում երկրաշարժից տուժածներին օգնության տրամադրումը։ Այդ օրերին մեծ արձագանք են ստանում կոմիտեի կազմակերպած բարեգործական համերգները Երևանում (Մարթեն Յորգանց, Հարութ Փամբուկյան) և Նկարչական ցուցահանդես-վաճառքները (Լ. Ժամկոչյան, Մառլեն), ինչպես նաև նմանատիպ միջոցառումները սփյուռքի մի շարք գաղթօջախներում, որոնց ողջ հասույթը տրամադրվում է աղետյալների օգնության ֆոնդին¹⁵²։

Սփյուռքահայ արվեստի գործիչների կատարած աշխատանքը հայրենիքում ստանում էր բարձր գնահատական և այս առումով կարևոր էին 1980թ.-ին ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի սահմանած մրցանակները։ 1980-ական թվականների ընթացքում հայրենիքի սահմանած մրցանակներին են արժանանում մի շարք սփյուռքահայեր։ ՀԽՍՀ Կոմպոզիտորների միության Կոմիտսի անվան մրցանակին է արժանանում ամերիկահայ անվանի կոմպոզիտոր-խմբավար Համբարձում Բերբերյանը¹⁵³, արգենտինահայ դիրիժոր, դաշնակահարուհի, կոմպոզիտոր Ալիսա Թերզյանը¹⁵⁴, ամերիկահայ երաժշտագետ, կոմպոզիտոր Ալան Հովհաննեսը¹⁵⁵, արգենտինահայ կոմպոզիտոր-խմբավար Ժան Ալմուխյանը¹⁵⁶։ Հայաստանի նկարիչների միության Մարտիրոս Սարյանի անվան մրցանակին են արժանանում համաշխարհային կերպարվեստի խոշորագույն դեմքերից ֆրանսահայ գեղանկարիչ, ֆրանսիական գեղարվեստաց ակադեմիայի անդամ Գառնիկ Չուկումյանը¹⁵⁷, ամերիկահայ մեծանուն քանդակագործ Խորեն Տեր-Հարությունյանը¹⁵⁸, լիբանանահայ նկարիչ Պոլ Կիրակոսյանը¹⁵⁹, ֆրանսահայ անվանի նկարիչ Ռիժար Ժերանյանը¹⁶⁰, իսկ ՀԽՍՀ Կուլտուրայի մինիստրության սահմանած Պետրոս Ադամյանի անվան մրցանակը տրվում է Նյու Յորքի Մետրոպոլիտենի օպերայի աստղերից երգչուհի Լիլի Չուբասզյանին¹⁶¹,

¹⁴⁹ Տե՛ս Մեյիքեսթյան Զ. Ու., նշվ. աշխ., էջ 415։

¹⁵⁰ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 875, ց. 14, գ. 41, թ. 30։

¹⁵¹ Տե՛ս Նույն տեղում, թ. 16-17։

¹⁵² Տե՛ս Նույն տեղում ց. 16, գ. 28, թ. 1-2։

¹⁵³ Տե՛ս Համազասպյան Վ. Ե., նշվ. աշխ., էջ 19։

¹⁵⁴ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 875, ց. 14, գ. 41, թ. 20։

¹⁵⁵ Տե՛ս Նույն տեղում, ց. 13, գ. 41, թ. 20

¹⁵⁶ Տե՛ս Նույն տեղում, ց. 16, գ. 24, թ. 1։

¹⁵⁷ Տե՛ս Համազասպյան Վ. Ե., նշվ. աշխ., էջ 20։

¹⁵⁸ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 875, ց. 14, գ. 41, թ. 20։

¹⁵⁹ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 875, ց. 13, գ. 41, թ. 21։

¹⁶⁰ Տե՛ս Նույն տեղում, թ. 6։

¹⁶¹ Տե՛ս Համազասպյան Վ. Ե., նշվ. աշխ., էջ 20։

ամերիկահայ երաժիշտ, երգեհոնահար Պերճ Ժամկոչյանին¹⁶², անգլիահայ բեմադրիչ, թատերագետ, հասարակական գործիչ Հովհաննես Փիլիկյանին¹⁶³, լիբանանահայ բեմադրիչ և դերասան Վարուժան Խաչյանին¹⁶⁴:

Այսպիսով, ուսումնասիրելով թեման՝ կարող ենք եզրակացնել.

ա) Չնայած 1980-ական թվականներն աչքի էին ընկնում միջազգային քաղաքական լարված իրադրության և Խորհրդային Միությունում ներքաղաքական խնդիրներով, այնուամենայնիվ անգամ այս պայմաններում արվեստի գործիչներին հաջողվում էր ակտիվ պահել հայրենիք-սփյուռք կապերը: Անգամ 1988թ.-ի դեկտեմբերի 7-ի երկրաշարժին հաջորդող շրջանում սփյուռքահայ արվեստի գործիչներին հաջողվում է համախմբվել և ներդնել ջանքերն աղետի հետևանքների հաղթահարման գործում:

բ) Արվեստի բնագավառում ծավալված փոխառնչություններն ավելի ակտիվ էին ընթանում կերպարվեստի, երգ-երաժշտության, թատրոնի և կինոյի բնագավառներում: Ժամանակաշրջանի առումով կարող ենք առանձնացնել 1980-1983թթ.-ի շրջափուլը, երբ նկատվում էր փոխայցելությունների ակտիվություն, իրականացվում էին տարաբնույթ միջոցառումներ, ինչն անմիջական կապ ուներ այդ շրջանում համեմատաբար կայուն քաղաքական իրադրության հետ:

գ) 1980-ական թվականներին արվեստի բնագավառում ծավալված ակտիվ փոխառնչությունների շնորհիվ հնարավոր եղավ Հայաստան տեղափոխել արվեստի նշանավոր գործեր և հարուստ գրականություն, որոնք մինչ օրս էլ գտնվում են Մատենադարանում, թանգարաններում և գրադարաններում:

դ) 1980-ական թվականներին կարևոր էր նաև սփյուռքահայ արվեստի գործիչների համար մրցանակների սահմանումը, որը հայրենիքի կողմից պարգև էր սփյուռքահայ արվեստագետների կատարած աշխատանքի դիմաց:

ե) Ի վերջո, 1980-ական թթ.-ի ակտիվ փոխառնչությունների շնորհիվ սփյուռքահայ արվեստի գործիչները ճանաչում էին ձեռք բերում հայրենիքում, իսկ արվեստը հասու էր դառնում հայրենի հանդիսականներին, միարժամանակ լայն հնարավորություն էր ստեղծվում խորհրդահայ արվեստը հասու դարձնելու և տարածելու հայկական համայնքներում, ինչպես նաև օտար հանդիսականների լայն շրջանակներում: Ասվածի լավագույն օրինակներն էին 1981թ.-ին Միչիգանի օպերային թատրոնում անգլերենով ցուցադրված «Անուշ» օպերան, Անգլիայում կայացած հայկական ֆիլմերի փառատոնը, հայ արվեստին նվիրված գիտաժողովների անցկացումը և այլն:

¹⁶² Տե՛ս ԶԱԱ, ֆ. 875, ց. 14, գ. 41, , թ. 20:

¹⁶³ Տե՛ս Նույն տեղում, ց. 13, գ. 41, թ. 21:

¹⁶⁴ Տե՛ս Նույն տեղում, թ. 5:

**DIASPORA- HOMELAND CULTURAL RELATIONS
IN THE FIELD OF ART IN THE 1980S**

ANI KHACHATRYAN

*PhD student at the Chair of the History of Armenia, Armenian State Pedagogical
University after Kh. Abovyan, Member of UYSSA,
Yerevan, Republic of Armenia*

The purpose of this article is to present and illustrate the interactions between the Homeland and the Diaspora in the 1980s in the field of art. To achieve this goal, we set the following tasks: to explore the main areas of the relations between the Homeland and Diaspora in the field of art, to reveal mutual visits, to explore activity of The Committee for Cultural Relations with the Diaspora and to show the direct impact of all this on the quality of the Homeland-Diaspora relations.

During the research process various methods were used, such as analysis, synthesis, the principle of history, comparison and juxtapose of archival documents and other materials. Exploring the subject-matter theme, we may conclude that in the 1980s, Diaspora-Homeland cultural relations got enhanced and expanded in the field of art. The active relations in this direction contributed to three important aims: consolidating Diaspora Armenian artists around Homeland, transferring valuable works of art and a number of historical heritages to the Homeland, and finally disseminating Armenian works of art of the Soviet Union not only in Armenian communities, but also in the broad spectrum of foreign audiences. The bright examples of the above mentioned were "Anoush" opera show in the United States in 1980 and the Armenian Films Festival in England in 1981, which received good reviews from foreign audiences.

Keywords: The Committee for Cultural Relations with the Diaspora, Homeland-Diaspora cultural relations, Diaspora, preservation of the Armenian identity, art, Armenian Films Festival.

КУЛЬТУРНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ РОДИНЫ И ДИАСПОРЫ В 1980-Х ГГ. В ОБЛАСТИ ИСКУССТВА

АНИ ХАЧАТРЯН

*Аспирантка кафедры армянской истории Армянского государственного педагогического университета им. Хачатура Абовяна, член ОМУСА,
г. Ереван, Республика Армения*

Цель данной статьи – представить и проиллюстрировать взаимодействие между Родиной и Диаспорой в области искусства в 1980-ые годы. Для достижения этой цели мы поставили перед собой задачу изучить основные направления взаимоотношений Родина – Диаспора в области искусства, взаимные визиты, деятельность Комитета по культурным связям с армянами диаспоры и показать их прямое влияние на качество отношений между Родиной и Диаспорой.

В ходе исследования мы применяли много методов (анализ, синтез, принцип истории, сравнение и сопоставление архивных документов и других материалов).

Итак, мы можем сделать выводы, что в 1980-ые годы взаимоотношения Родины и Диаспоры были укреплены и расширены в области искусства. Проведенные активные работы в этом направлении способствовали достижению трех важных целей: консолидации проживающих в диаспоре армян вокруг родины, передачи ценных произведений искусства и ряда исторических ценностей родине, и, наконец, появилась хорошая возможность распространить советско-армянское искусство в армянских общинах и широком спектре зарубежной аудитории. Яркими примерами последних были представленная в 1980-м году в США опера «Ануш» и фестиваль армянских фильмов в Англии в 1981-м году, которые получили положительные отзывы от зарубежного зрителя.

Ключевые слова: *Комитет по культурным связям с армянами диаспоры, культурные отношения между родиной и диаспорой, Диаспора, сохранение армянской идентичности, искусство, фестиваль армянских фильмов.*